

ЦЕНТЪР ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДЕМОКРАЦИЯТА

ИКОНОМИЧЕСКА ПРОГРАМА

Серия "Дилеми на приватизацията"

ОСНОВНИ МЕХАНИЗМИ И РЕЗУЛТАТИ НА ПРИВАТИЗАЦИЯТА В ЧСФР

Васил Бресковски

СОФИЯ, ОКТОМВРИ 1992

СЪДЪРЖАНИЕ

1. УВОД
2. ИКОНОМИЧЕСКО СЪСТОЯНИЕ НА РЕФОРМАТА В ЧЕХОСЛОВАКИЯ
 - 2.1. Краткосрочна стабилизационна програма
3. ПРИВАТИЗАЦИОННИ ПРОГРАМИ. ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ. ПРАВНА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ. РАЗВИТИЕ, ТЕКУЩО СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ
 - 3.1. Реституция
 - 3.2. Малка приватизация
 - 3.3. Голяма приватизация
4. СХЕМА НА ПРИВАТИЗАЦИЯТА ЧРЕЗ БОНОВЕ — ОСНОВЕН МЕТОД ЗА ПРИВАТИЗАЦИЯ НА ДЪРЖАВНОТО ИМУЩЕСТВО В ЧСФР
 - 4.1. Принципи на боновия метод
 - 4.2. Постановление за емисия и употреба на инвестиционните бонове
 - 4.2.1. Метод на емисия на бонове
 - 4.2.2. Видове инвестиционни бонове
 - 4.2.3. Цена на боновете
 - 4.2.4. Методи за упражняване правото на закупуване на акции
 - 4.2.5. Методи на приложение на инвестиционните бонове
 - 4.2.6. Бонова книжка
 - 4.2.7. Цени и курсове на акциите
 - 4.2.8. Участие на гражданите в приватизацията с бонове
 - 4.3. Излишък в търсенето и предлагането на акции
 - 4.4. Централно коригиране на заявките
 - 4.4.1. Заявки, надхвърлящи границата от 1 000 инвестиционни точки
 - 4.5. Инвестиционно-приватизационни фондове
 - 4.5.1. Имущество на ИПФ, акционери на ИПФ и подялба на акциите между акционерите
 - 4.6. Оценки и резултати на боновата приватизация в Чехо-Словакия
5. СХЕМИТЕ ЗА ГОЛЯМА ПРИВАТИЗАЦИЯ В ЧЕХО-СЛОВАКИЯ И ПОЛША
6. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

1. УВОД

Известно е, че частният сектор, установен в резултат на извършената приватизация подобрява:

- производствената ефективност, тъй като конкуренцията принуждава приватизираните фирми да понижат разходите си;

- разпределителната ефективност, тъй като конкуренцията и гоненето на печалба ще стимулира производителите да осигурят на пазара стоки и услуги, които се търсят от потребителите и да ги предоставят на места и по време, което е удобно за потребителите;

- иновационна ефективност, тъй като конкуренцията и възможностите за печалба осигуряват мотивация за изследвания и развитие на нови продукти.

Аргументи в полза на приватизацията са нейната роля при създаването на капиталовия, стоковия и трудовия пазар и при утвърждаване на конкуренцията. Приватизацията ограничава размера на политическа намеса при вземането на икономически решения, което подобрява финансовата дисциплина на фирмите и намалява очакванията за финансова поддръжка от страна на държавата. Политически аргумент в полза на приватизацията е твърдението, че чрез нея реформата става необратима.

Поради тези основни причини се смята, че приватизацията на държавните предприятия в бившите социалистически страни е приоритетно направление на трансформацията и прехода към пазарна икономика. В западната литература техниката на самата приватизация обикновено се поставя в подчинено положение спрямо икономическите цели. Приватизацията в източноевропейските страни трябваше да реши проблема как и по какъв начин да се трансформира имуществото: дали чрез продажба или чрез безвъзмездно прехвърляне на държавното имущество.

Традиционната западна схема на разпродажба на акции на компаниите на капиталовия пазар би генерирала приходи в бюджета и би погълнала излишната ликвидност. В същото време новите собственици, които ще платят равновесната цена ще се стремят към ефективно корпоративно управление, но заедно с това ще се появи голяма социална диференциация. Съществува обаче опасност активите да не могат да бъдат продадени на тяхната пазарна цена.

Дилеми на приватизацията

Схемата на безвъзмездно разпределение на дялове и акции решава следните проблеми: приватизацията е бърза, като не е нужно населението да има спестявания за тази цел; избягва се спонтанната приватизация и ранното концентриране на богатството в определена група от хора (бившата "червена" номенклатура и новоизлюпените богаташи); приватизацията се опитва да бъде максимално справедлива. Чехо-Словакия е една от източноевропейските страни заедно с Полша, Румъния и бившите съветски републики, която заложи на безвъзмездното прехвърляне на акции (другата е Полша) чрез системата на така наречения

бонов метод.

В доклада се разглеждат особеностите на приватизацията в Чехословакия, което я прави уникален експеримент за бърз преход към пазарна икономика.

2. ИКОНОМИЧЕСКО СЪСТОЯНИЕ НА РЕФОРМАТА В ЧЕХО-СЛОВАКИЯ

Чехо-словашката икономика до реформата бе традиционна икономика на централно планиране и може да бъде характеризирана със следните общи характеристики: доминираща държавна собственост; производство с преобладаване на тежката индустрия и с висок разход на материали, суровини и енергия; занемарена инфраструктура; износено капитално оборудване; изкривени цени на факторите на производство и потребителските стоки; свръхзаетост; външна търговия, изключително насочена към партньорите от източния блок; предприятия, подлежащи на гъвкави и меки бюджетни ограничения; сложна система от дотации и данъци за покриване на бюджетния дефицит и преразпределение на доходите.

Наред с тези общи характеристики на всички икономики от Източна Европа, чехо-словашката икономика успя да запази в периода 1968—1989 година макроикономически баланс, който е значително по-добър от този на Полша, Унгария и България. Една от причините за това е известната независимост на централната банка, както и относително стриктният контрол върху доходите на населението.

В края на 80-те години след Румъния Чехо-Словакия е социалистическата страна с най-малък външен дълг (в абсолютни и относителни измерения). В същото време Чехо-Словакия е предоставяла кредити на страни от Третия свят, като голяма част от тях се оказват в момента несъбираеми. През 80-те години нараства дялът на търговията със страните-членки на СИВ, като той е около 60 процента, (за Унгария и Полша този дял е с 10 пункта по-нисък).

2.1. Краткосрочна стабилизационна програма

На 1 януари 1991 година бе даден стартът на програмата за трансформиране на чехо-словашката икономика. Бяха освободени практически всички цени, като правителството съкрати субсидиите както на производителите, така и на потребителите. През 1990 година бяха предприети стъпки към конвертируемост на кроната, което заедно с нарушаване търговията с главния търговски партньор на Чехо-Словакия — Съветския съюз, резултира в ценови шок. Причина за него бе също и монополното положение на много предприятия.

Първата и най-важна цел на краткосрочната програма на правителството бе да овладее инфлацията, като постави в подчинено положение всички останали макроикономически цели (растеж, заетост, платежен баланс). Инструментите на тази политика са подобни на използваните в Полша и България — рестриктивна монетарна и фискална политика и крайно ограничителна политика по отношение на доходите (с високи прогресивни върху доходите). Износът също бе либерализиран, така че да се достигне до реалистични относителни цени, както и да се създадат предпоставки за конкуренция между местните производители. Стабилизационните действия на правителството бяха в следните насоки:

1. Реалните кредити бяха съкратени с 30 процента през периода декември 1990 —

февруари 1991 година.

2. Реалният лихвен процент рязко бе повишен, така че през втората половина на 1991 г. той достигна 1,5 процента на месец.

3. Косвено бяха иззети голяма част от реалните спестявания (като по този начин бе намалена покупателната способност на населението) в икономиката без да се дадат компенсации за рязкото повишаване на цените.

4. Голям излишък бе натрупан в държавния бюджет. Либерализацията на цените започна още през 1990 година, но началото на шоквата терапия бе 1 януари 1991 година, в резултат на което цените скочиха с 60 процента през първото тримесечие на 1991 година (за разлика от 10-процентното увеличение през цялата 1990 година). До второто тримесечие на 1991 година инфлацията бе намалена до 2 процента на месец и годишната инфлация достигна равнище от 54 процента. Принос за тази инфлация според федералния статистически институт имат: традиционно индикираната през последните години инфлация в размер на около 9%, повишаването на цените на вноса от страните на бившия СИВ с 6% и девалвацията на кроната с 15 пункта. Останалите 24 процента са резултат от слабата конкуренция, произтичаща от монополното положение на предприятията. Прогнозата за 1992 година сочи значително намаляване на годишната инфлация до 9,5—15,4 процента, които прогнози се потвърждават от доклад на Централната банка (през първото и второто тримесечие на 1992 година потребителските цени са се увеличили с 3 процента, като темповете на инфлация са 11,8 на сто). В същото време реалният сектор на икономиката бе подложен на поредица от външни и вътрешни шокове:

1. Изключително рестриктивната монетарна, данъчна и доходна политика намали покупателната способност през 1991 година с 20 до 30 процента. Брутният национален продукт в ЧСФР спадна с 13,4 процента. Най-голям спад бе отбелязан в промишленото производство и в строителството. Може да се каже, че чехо-словашката икономика достигна прословутото "дъно", след като брутният национален продукт отбеляза спад от 1,5 на сто през първото тримесечие на 1992 година, а през второто тримесечие този спад е бил на практика преустановен.

2. След разпадането на СИВ обемът на износа на Чехо-Словакия към страните-членки на СИВ намалю с 20 процента през 1991 година. През 1991 година общият обем на износа спадна с 15 процента, а вносът с 25—30 процента. Имайки предвид и девалвацията на чехословашката крона в края на 1990 година, салдото на търговския баланс премина към актив. Това благоприятно развитие на салдото на търговския баланс през 1991 година значително подобрява общото салдо на платежния баланс. Именно на това се дължи слабото нарастване на външния дълг и значителното увеличаване на валутните резерви, които в края на 1991 година се удвоиха. Външният дълг според прогнозите на федералния статистически институт би трябвало да нарасне от сегашните 9,5 милиарда щатски долара на около 11 милиарда долара през 1992 година и на 13 милиарда в края на 1993 година. Забелязва се и приток на чуждестранни инвестиции, който през първото тримесечие на 1992 година е около 200 милиона долара.

Статистическите резултати от 1991 година и от първото полугодие на 1992 година

показват, че чехо-словашката икономика в общи линии успешно преминава през първата фаза на трансформацията. В същото време втората половина на 1992 и 1993 година ще бъдат решаващи за икономическата реформа, като ключова роля ще играе процесът на голямата приватизация.

3. ПРИВАТИЗАЦИОННИ ПРОГРАМИ. ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ. ПРАВНА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ. РАЗВИТИЕ, ТЕКУЩО СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ

Формулата на чехо-словашката приватизация не е проста. Бяха приети множество закони: закони за реституцията, закон за извънсъдебното обезщетяване, закони за малката и голямата приватизация, закон за земята, а също така закони, отнасящи се до собствеността на градовете и селата, на църквата и преобразуването на кооперациите.

Основният акцент на приватизацията в Чехо-Словакия е бързото преминаване в частни ръце на повечето държавни предприятия. Само такива институции като университети, важни театри и големи болници не подлежат на приватизация за период от пет години.

Основните приватизационни програми са:

1. "Малка" приватизация — обхваща около 70 000 малки стопански единици, които ще се продават чрез публични търгове;
2. "Голяма" или "масова" приватизация — включва няколко хиляди държавни предприятия, които ще бъдат трансформирани по различни методи като чрез бонове ще бъде приватизирана най-голяма част от държавната собственост в ЧСФР;
3. Реституция на имуществото, отнето по време на комунистическия режим, на неговите истински собственици.

Процесът на приватизация е функция на много фактори. Безспорно най-важните от тях са икономическите интереси на различните пластове на обществото, които се стремят да придобият чрез приватизацията порции от националното имущество. Играчите са: менажерите на съществуващите държавни фирми, на второ място - зараждащата се, но все още малка прослойка на частните предприемачи, на трето - наследниците на първоначалните собственици и накрая хората, които са успели да станат богати, благодарение на привилегированото си положение по време на предишния режим или благодарение на сделки на "черния" пазар. Чехословашката приватизация се характеризира с липсата на пазар на капитали и едновременно с нежеланието (проявено преди всичко от страна на настоящите и бъдещи предприемачи) за продажба на националното имущество на чужди инвеститори. Тя се определя също така и от съществуващите равнища на знание и опит, от съществуващите структури и морални норми.

Приватизацията се извършва в едно посткомунистическо общество, където държавата е притежавала преди изцяло предприятията. Тази реалност е наистина уникална - и прави процеса доста различен от онзи, който се извършва в капиталистическите страни. При тях частната собственост никога не е спирала да бъде основна движеща сила на икономическото развитие.

Ключова роля в процеса на приватизация се упражнява от федералното министерство за администриране на националната собственост и приватизацията (МАНСП), министерството на финансите и отрасловите министерства. Техните функции се различават до известна степен според пълномощията, предоставени с няколко закона.

Според закон 403/90 от сборника закони, с наименование "Обезщетяване на свързани със собствеността несправедливости", МАНСП прави оценка на молбите на първоначалните собственици и на тези, които имат право според този закон да ги предявят, като предоставя парично обезщетение съответстващо на оценката на недвижимото имущество. Освобождаването на собствеността е задача на организацията, която я притежава в момента — в повечето случаи предприятието или общината.

Вторият закон за реституция е законът 87/1991 от сборника закони, като той урежда молбите за възстановяване на отнето имущество в рамките на приватизационните проекти. Ролята на министерството на финансите е даде оценка на молбите и да присъди справедливо парично обезщетение.

Законът 427/90 от сборника закони - така нареченият закон за малката приватизация, определя юрисдикцията и процедурното разделение на правомощията между МАНСП и другите отраслови министерства и местните комисии за приватизация. Законът урежда и продажбата чрез търгове на държавно имущество.

Местните комисии за приватизацията бяха назначени от министъра, като съставът им е от 20 члена за всеки един от 75-те района (в Чешката република). Тяхна задача е да определят кои предприятия са подходящи за приватизация чрез публични търгове по закона за малката приватизация, да получат от държавните предприятия необходимата информация за притежаваната от тях собственост и да я публикуват. Те са и органи за решаването на определени молби и въпроси, отнасящи се до приватизацията с участието на общинските и районните власти. Местните приватизационни комисии изпълняват важна функция като връзка между МАНСП и обществеността. Те са активните субекти при приватизацията на всяко предприятие в рамките на закона за малката приватизация.

Задача на отрасловите министерства по време на малката приватизация е да направят преценка дали този начин на приватизация е оптимален, или трябва да се избере някой от методите на голямата приватизация. Крайното решение за одобряването на публичните търгове на малката приватизация трябва да бъде взето от МАНСП. Прилагането на закон No. 92/91 за условията за прехвърляне на държавна собственост на други лица — така нареченият "Закон за голямата приватизация", е възложено на МАНСП, федералното министерство на финансите и другите основни министерства. Тяхна задача е да оценяват всеки приватизационен проект, подготвен от управлението на предприятието или от негов конкурент, след което одобряващ орган е чешкото или словашкото МАНСП, а когато държавното предприятие се управлява на федерално равнище — федералното министерство на финансите.

Ако се прилага методът на директна продажба, приватизационният проект трябва да бъде одобрен от съответното правителство, като то си запазва правото да одобри или не приватизационния проект. Между министерството на финансите и МАНСП съществува

разделение, когато става въпрос за бонова приватизация. Републиканските правителства надзирават предлагането на бонове при приватизацията, или с други думи те подготвят държавната собственост за приватизация; федералното министерство на приватизацията надзирава търсенето, т.е. цялостния процес на продажба и регистрация на боновите книжки, на заявка на акции и на процедурата за оценяване по време на отделните вълни на приватизацията, както и крайното разпределение на акциите между участващите граждани.

Обсъждането на приватизацията в Чехо-Словакия изисква не само разбиране ролята на различните министерства, които са отговорни за направлението на процеса, но също така трябва да се спомене обемът на отделните проекти. Според закона държавните предприятия трябва да представят приватизационни проекти в определена форма, след като е бил приет задължителен план от чешкия национален съвет. Този задължителен план в една малко видоизменена форма е също необходим реквизит на приватизацията в Чехо-Словакия. Планът е резултат на компилация от финансова и обща статистика, отнасяща се до всяко отделно предприятие и предназначена да даде характеристика на текущото му финансово положение и неговите перспективи за евентуално развитие. Цел на плана е да представи ясно и цялостно описание на всяко предприятие на потенциалния инвеститор и на министерствата, отговорни за даването на одобрение.

Тази стандартизирана процедура беше разработена поради факта, че приватизационният процес е децентрализиран до такава степен, че позволява на всяка заинтересувана страна, индивид или юридическо лице да представи съвместен или конкурентен приватизационен проект. Така че желанието да се приватизира не зависи изцяло от правителствените власти или от управлението на предприятието.

3.1. Реституция

Законовата основа на реституцията в Чехо-Словакия направи процеса много по-широкообхватен в сравнение с подобните процеси в Унгария, Полша и дори България. Бяха приети три основни закона, уреждащи материята за връщане на изетото от държавата имущество по време на комунистическия режим на неговите собственици или техните наследници. Бяха приети и закони, с които се връща национализирано имущество на католическата църква и на общините в Чешката република. Въпреки първоначалната опозиция от страна на правителството, че такава мащабна реституция ще забави прехода на страната към пазарна икономика, сега може да се каже, че реституцията е най-добре движещата се част на приватизацията в Чехо-Словакия. Държавните предприятия връщат непрекъснато имущество на първоначалните му собственици. Централната държавна администрация се намесва само в случаите, когато трябва да се уредят финансово нещата между държавата и гражданите¹. Това може да се обясни с факта, че тук няма реален конфликт на интереси, както и с постоянно намаляващата роля на държавните институции и предприятия. Закон 403/1990 регламентира връщането на активи, които са били отнети без справедливо обезщетение по време на последната вълна на национализацията през 1959 година. Според този закон държавните органи трябва незабавно да върнат имуществото в реален вид или да изплатят финансово обезщетение. До сега са удовлетворени повече от 30 000 искания. По другият

основен закон 87/1991, който касае главно голямата национализация след 1948 година, са подадени повече от 20 000 искания за реституция².

Ако в много случаи имуществото, подлежащо на реституция, се приватизира бързо и безконфликтно, то не трябва да се забравя, че броят на подадените молби е около 100 000. Огромният брой молби създава правна сложност и, имайки предвид, че реституцията се ползва с приоритет пред останалите форми на приватизация, тя забави осъществяването на този процес в ЧСФР.

3.2. Малка приватизация

Правната основа на малката приватизация в Чехо- Словакия се съдържа в закон 427, приет през октомври 1990 година. Оттогава този закон бе поправян няколко пъти, но тези поправки не измениха основните положения и принципи.

Малки и средни предприятия, подлежащи на малка приватизация, могат да бъдат приватизирани единствено чрез публични търгове. В същото време самият процес е изключително децентрализиран. Всеки може да предложи което и да е предприятие или бизнес-единица за малка приватизация, като предложението се подава пред регионалните приватизационни комисии. Съществува обаче възможност за собственика ("шапката") да оспори предложението, като твърди, че продажбата на единицата би нарушила производствената му дейност. Така се получи и на практика. Много предприятия не желаят да се разпродават техните по-малки единици. По-нататък одобрените предложения от местните приватизационни комисии се утвърждават от МАНСП като подлежащи на търг. Интересно е да се отбележи, че по принцип няма значение колко голяма е единицата, подлежаща на малка приватизация. Характерна особеност на търговете е и това, че управлението и работниците в предприятието не се ползват с преференциален режим на изкупуване.

Търговете на малката приватизация се провеждат по следния ред:

- Предприятията, които ще се приватизират, се определят от съответните републикански органи. Не е възможно единици, които подлежат на реституция, да бъдат предлагани на публичен търг;

- Списъкът на предприятията за приватизация се прави публично достояние най-малко 30 дни преди датата, за която е насрочен търгът;

- Тези списъци съдържат: името на предприятието и неговото местоположение, притежаваните от него земя и активи, началната цена и подробности за самия търг, дали недвижимото имущество не се продава. Списъкът посочва кой е собственикът на сградите и терените, които предприятието използва;

- Началната цена се състои от: цената на терена и сградите, цената на машините, оборудването и другите активи, както и цената на суровините;

- В първия кръг на търговете имат право да вземат участие само граждани на Чехо-Словакия или придобили това качество след 1948 година. Таксата за участие е 1 000 крони;

- Всички участници в търговете са задължени да оставят депозит от 10 процента от началната цена на единицата, за която наддават. Този депозит се връща на онези, които не са

имали успех при наддаването;

- В случай, че няма наддаване и броят на участниците в търга е най-малко 5, се провежда така наречения "холандски" търг. Това означава, че началната цена ще бъде намалявана постепенно, но не повече от 50 процента;

- Единиците, които не са продадени в първия кръг на търговете, могат да бъдат предложени за закупуване във втори кръг, като този път вече могат да вземат участие чужди граждани. В случай на "холандски" търг началната цена може да бъде намалена до 80 процента;

- Успешният купувач трябва да заплати пълната цена в рамките на 30 дни. Купувачът на търг получава собствеността върху бизнес -единицата без дълговете ѝ;

- Постъпленията от търговете на малката приватизация отиват във фонда национално имущество на съответната република. Тези фондове могат да бъдат използвани само като депозити в банковата система, но не и за бюджетни цели. Кредиторите на предприятията се удовлетворяват от тях в рамките на 2 години. Характеристика на търговете е, че в повечето случаи не се прехвърля собственост върху недвижимо имущество, а собственост върху капитално оборудване и ограничени вещни права за ползване на помещенията на предприятието за бизнес цели. Собственици на помещенията са държавни или общински организации, като те предоставят тези помещения под наем на купувачите на търг за две години — срок, който беше удължен и сега е 5-годишен³.

Малката приватизация даде тласък на развитието на малкия и средния бизнес, като нейните резултати са очевидни — множество ресторанти, магазини, работилници се оказаха в ръцете на нови предприемачи. Това обаче не означава, че малката приватизация не е изправена пред проблеми.

Първият най-голям проблем е реституцията, която забави изключително приватизацията. По принцип не могат да бъдат изнесени на търг магазини, намиращи се в къщи, които подлежат на реституция.

На второ място, забавянето на малката приватизация създаде трудности пред удовлетворяване на кредиторите. Това е така, защото чрез малката приватизация бяха ликвидирани дълговете на продадените предприятия - след приватизацията новите собственици не носят отговорност за предишните задължения на предприятието. Забавянето на малката приватизация влезе в колизия с изискването на закона, че кредиторите могат да се удовлетворят от постъпленията от публичните търгове в рамките на 2 години.

На трето място трябва да се посочи реакцията на мениджмънта на малките предприятия, който разглежда приватизацията като насочена срещу нейните интереси. Регистрирани са множество опити да се саботира малката приватизация чрез предоставяне на невярна информация, отказ да се осигури информация. Поправката в закона, предвиждаща административна глоба в размер на 10 000 крони (350 долара), до известна степен ограничи нарушенията.

Налице са организационни трудности с формиране на местните приватизационни комисии.

Според много икономисти недостатък на правната уредба е, че не се предоставя

възможност на чужденци да вземат участие в първия кръг на търговете и се дава преимущество на местните предприемачи при придобиване обекти на държавна собственост. Оказа се обаче, че такава дискриминация на чуждестранните инвеститори не успя на практика. В много случаи във фирмите, които придобиват държавни предприятия, чуждестранните партньори участват като съдружници, които осигуряват капитала, но не участват в управлението на фирмата. Има съмнение, че много чуждестранни лица са заобиколили закона, като са използвали подставени лица. Позицията на правителството и на парламента обаче е, че гражданите на ЧСФР трябва да имат моралното право да наддават за малки предприятия без да се страхуват от чуждестранни конкуренти.

Проблемът за прането на "мръсни" пари в процеса на малката приватизация беше повод за много спорове и емоции в чехо-словашкото общество. Този проблем е политически и морален, но може да се каже, че в близка перспектива държавата ще загуби част от очакваните инвестиции, тъй като през септември 1991 година правителството взе решение купувачите при търговете да доказват произхода на парите си.

До средата на ноември 1991 година съществуваха празноти в правната уредба на търговете, което позволи да се стигне до множество случаи на лъжливо наддаване.

Критика бе отправена и към така наречените "холандски" търгове. Регистрирани са случаи на предварително наговаряне между участниците в търговете, които съгласуват действията си и не наддават, като по този начин понижават цената. Друг вариант е, когато потенциалните купувачи плащат на другите участници да не наддават или да останат участници в търга, т.е. да се спази необходимото условие за пет участника.

3.3. Голяма приватизация

Голямата приватизация в ЧСФР достига своята кулминация. Много често тя грешно се свързва с боновата приватизация. Тази идея е некоректна и несъответства на логиката на закона за голямата приватизация. Боновата приватизация е само един от начините на приватизация. Като цяло законът дефинира различни начини на приватизация. Подготвящият приватизационния проект на фирмата може да предложи продажбата на цялата фирма или на нейните икономически независими части на публични търгове. В този случай законът позволява публичен търг или конкурс. Основното преимущество на търга е еднаквият подход към всеки участник и към приватизираното имущество, наличието на конкуренция и липсата на бюрократична оценка на бизнес-плана. Конкурсът прилича на търга, като почива на същите принципи, но тук вече се преценява конкретно приватизираното имущество, а администрацията играе роля и нейното мнение е меродавно при предоставяне на обекта. Лицето, което разработва приватизационен проект, също може да предложи директна продажба на предварително определен купувач, който е или чехо-словашки, или чуждестранен гражданин. Предложенията за директна продажба се разглеждат много по-задълбочено, отколкото предложенията за продажба на публичен търг или конкурс - те биха били приети само ако не са били предложени други форми за продажба и ако предложенията са били утвърдени от правителството (в останалите случаи от чешкото или словашкото министерство за администрация на националната собственост и приватизацията), като целта на това

утвърждаване е да се намали риска от предумишлено намалени цени или корупция. Подготвящият приватизационния проект може да предложи според плана на приватизационния проект свободен трансфер на фирмата или на нейната автономна единица на общината, на пенсионни и здравни фондове или на спестовни банки. Тази форма на приватизация също се преценява доста строго и също трябва да получи потвърждение от правителството, тъй като съществува необходимост да се прехвърлят на градовете и селата само собственост, предназначена за обществени нужди и услуги, и да се предотврати опасността от общински социализъм.

Така споменатите форми на приватизация се отнасят до малко имущество — до 50 милиона крони (1,67 милиона долара). По-голямото имущество ще бъде приватизирано чрез преобразуването на държавните фирми в акционерни компании, последвано от продажбата на техните акции. Оставено е изцяло на усмотрението на подготвящия проекта да прецени какъв процент от акциите ще бъдат включени в боновата приватизация (минимумът е 20 на сто), какъв процент ще бъдат директно продадени на предварително определени местни или чуждестранни купувачи (отново това подлежи на стриктен контрол), какъв процент ще бъде продаден чрез банките и борсата, дали да бъдат включени или не трудови акции (за да се намали разливането на трудовата собственост, частта на трудовите акции е ограничена до 5 на сто за големите и 10 на сто за малките предприятия), какъв процент ще бъде безвъзмездно прехвърлен на градове и села или на здравни или застрахователни фондове и какъв процент от акциите ще бъдат временно прехвърлени на фонда за национално имущество.

Приватизационният проект трябва да включва следната информация:

- а. името на предприятието и имуществото, подлежащо на приватизация;
- б. информация за начина, по който държавата е придобила имуществото, подлежащо на приватизация;
- в. определяне на имуществото, което не може да бъде използвано за бизнес-цели (дългове, неупотребени фиксирани активи);
- г. оценка на имуществото, подлежащо на приватизация;
- д. начин за прехвърляне на имуществото, което ще се приватизира, включително и уреждането на споровете между правоимащите лица;
- е. определяне на правната форма на търговското дружество;
- ж. когато се образува акционерно дружество, разпределение на акциите, както и тяхната стойност и вид, плюс информация за това как ще бъдат използвани инвестиционните купони;
- з. ако ще се продава местно имущество, неговото местоположение, както и методите на продажба, оценка и условията и начина на плащане;
- и. в някои случаи частта от приватизираното имущество, което ще бъде прехвърлено на фондовете за национално имущество на републиките;
- й. начинът за прехвърляне правата на интелектуална собственост, който трябва да бъде обсъден предварително с федералното бюро за изобретенията;
- к. график за провеждане на приватизационния проект. Приватизационният проект трябва също да съдържа бизнес-план и препоръки, отнасящи се до целите на дейностите,

информация за потенциалните купувачи или инвеститори, информация за съществуващите и перспективните пазарни позиции на предприятието, както и информация за броя и квалификационната структура на работната сила на предприятието.

Мащабите на голямата приватизация и обхватът на приватизацията с бонове в процеса на голямата приватизация могат да бъдат характеризирани със следните данни за Чешката република, в която е близо две трети от имуществото за приватизация в ЧСФР. От общо 3 583 държавни предприятия, контролирани от Чешките власти, 1 200 ще бъдат приватизирани по време на първата приватизационна вълна и 1 894 по време на втората вълна.

Беше решено 589 предприятия да не бъдат приватизирани през следващите 5 години. Повечето от тях са предприятия от голямо стратегическо значение, които държавата желае да контролира, или онези, планирани да бъдат преобразувани по-нататък. Що се касае за 1 237 предприятия, които се намират под контрола на местните власти, 634 от тях ще бъдат приватизирани по време на първата и 429 по време на втората приватизационна вълна. През следващите пет години няма да бъдат приватизирани 144 предприятия. Приватизационно проучване трябва да бъде завършено от онези предприятия, които трябва да бъдат ликвидирани в съответствие със стопанския кодекс, тъй като тяхното икономическо положение не гарантира оцеляване. Това са онези предприятия, които се обявяват в несъстоятелност.

Фирмите, които са включени в първата вълна на приватизация, можеха да представят своите приватизационни проекти, като последните се изготвят не само от управата на фирмата. Законът гласи, че проекти могат да бъдат представяни от всяко местно или чуждестранно физическо или юридическо лице до края на тази година. Министерствата или местните органи преценяват само формалната страна на приватизационните проекти, като обръщат специално внимание на методите за приватизация. Интересно е да се отбележи, че държавните органи правят тези преценки и изразяват своето мнение пред МАНСП, но те нямат право на вето и не могат да правят поправки в приватизационните проекти. Предлагащият проекта може да настоява на своята гледна точка, да предлага пряка продажба на предварително определените собственици. Държавният орган може и очевидно подготвя свой собствен приватизационен проект и го представя на министерството като конкурентен проект.

Интересно е да се проследят стратегиите, които се приемат от управата на фирмата, която представя приватизационен проект. Съществува общо нежелание към конкурентните форми на продажба (търг и публичен конкурс) и предпочитания към така наречените "меки" форми на приватизация. По-тежките методи се вкарват в приватизационния процес чрез конкуренция на приватизационни проекти. Фирмите, които търсят подходящи чуждестранни партньори, трябва да включат това чуждестранно участие като част от техния приватизационен проект. В такива случаи е необходимо да се осигури информация, че съществува публичен конкурс и е необходимо да се определи пазарната цена на фирмата. Определянето на пазарната цена (обикновено извършено от чуждестранни консултантски фирми) често пъти води до разочарования, по-специално когато става въпрос за големи фирми. Когато пазарната цена е под определената предварително, то тогава възникват възможности за спекула, корупция и износ на национално имущество. Обществеността също не подкрепя аргумента, че фирмата е технически остаряла, притежава неподходяща

производствена програма, или не може да намери пазари за своите лошокачествени стоки.

Заслужава да се отбележи стратегията на фирмите по отношение на боновата приватизация. Приватизацията чрез бонове се избира от управлението на фирмата, което е безпомощно и не знае какво да прави с фирмата. В същото време управлението на фирмата познава добре, че боновата приватизация може да създаде условия за разпръскване на собствеността, което води до ограничени възможности за контрол върху управлението на фирмата. Управлението на фирмата обикновено предлага малка част от акциите за бонове. Често пъти менажерите сами създават частни фирми и предлагат директна продажба на тази собственост на тези фирми. В тези случаи управлението приема определена част от риска на предприятието. Разбира се, съществува потенциал за най-способните фирмени менажери или менажери, заинтересувани за слагане ръка върху голяма част от печалбите на предприятието, да предлагат минимално количество акции за бонова приватизация и в настоящия момент да не предлагат предприятието на никой чуждестранен инвеститор.

4. СХЕМА НА ПРИВАТИЗАЦИЯТА ЧРЕЗ БОНОВЕ — ОСНОВЕН МЕТОД ЗА ПРИВАТИЗАЦИЯ НА ДЪРЖАВНОТО ИМУЩЕСТВО В ЧСФР

От опита на развитите, развиващите се и на бившите социалистически страни е известно, че трансферът на държавно предприятие в частни ръце представлява сложен и дълъг процес. По принцип предприятието се продава както всички останали стоки, но с много особености. Ако продавачът е държавата, към обикновените технически трудности се добавят и проблеми, възникващи от неопитността на държавната бюрокрация да сключва бизнес-сделки, както и от голямата политическа чувствителност към сделките. В повечето страни приватизацията е много бавен процес. Ако държавата на Запад успее да приватизира няколко предприятия за кратък период от време, това се счита голям успех. Но в страни с монополна държавна собственост такъв мащаб би бил незадоволителен.

При приемането на приватизационната политика чехо-словашкото правителство и парламентът решиха да ускорят процеса на приватизация чрез прилагането на така наречения бонов (ваучерен) метод. В рамките на тази приватизация значителна част от държавното имущество ще премине в собственост на частни лица, като последните ще заплатят не с пари, а с инвестиционни бонове.

Системата с използване на бонове беше за първи път използвана в Британска Колумбия, Канада, при приватизацията на рудодобива. Икономистът Йан Швейнър от Питсбъргския университет предложи през януари 1990 година този метод и за Чехо-Словакия. Впоследствие отделът по приватизацията в министерството на финансите под ръководството на д-р Душан Тришка подготви цялостната схема. Боновият метод решава най-малкото проблемите за недостига на пари у населението, както и неопитността на населението, което като цяло не знае как се купуват капитали и ценни книжа. (Дори ако гражданите имат достатъчно финансови средства, те не могат да участват в приватизацията, защото не знаят как). Счита се, че приватизацията с бонове гарантира бързото преминаване на голяма част от държавната собственост в частни ръце. На второ място, тя осигурява участие в приватизационния процес на максимален брой местни граждани.

Продажбата на държавната собственост срещу инвестиционни бонове се организира по такъв начин, че да е достатъчно опростена и разбираема за всеки гражданин на Чехо-Словакия.

4.1. Принципи на боновия метод

Приватизацията с бонове се провежда съобразно следните основни принципи:

- 1) Определен брой държавни предприятия се преобразуват в акционерни дружества. По-нататък се решава каква част от акциите на преобразуваните дружества ще бъдат предоставени за продажба срещу инвестиционни бонове.
- 2) Акциите на част от дружествата се предлагат за продажба срещу приватизационни бонове в рамките на една приватизационна вълна.
- 3) Боновете са валидни само след регистриране в регистрационната служба. Собственикът на инвестиционни бонове може да изразходва по време на една вълна максимум 1 000 инвестиционни точки.
- 4) Акциите се предлагат в отделни приватизационни кръгове. Следователно една приватизационна вълна се състои от отделни приватизационни кръгове. Всеки приватизационен кръг има четири етапа.
- 5) В първия етап на всеки кръг собственикът на приватизационни бонове се информира за цената на отделните акции. В следващия етап той ще посочи акции, които желае да купи. По време на третия етап всички заявки ще бъдат обработени централно. Последният етап е обявяване на резултатите от приватизационния кръг.
- 6) Продължителността на един кръг е не повече от месец. Очакванията са, че една приватизационна вълна се състои от не повече от пет кръга.
- 7) Собственикът на инвестиционни бонове (СИБ) може да прехвърли част или всичките свои 1 000 инвестиционни точки на инвестиционно-приватизационен фонд (ИПФ).
- 8) СИБ може да изразходва наведнъж своите 1 000 точки по време на приватизационния кръг или пък постепенно в няколко кръга. Ако той надхвърли ограничението от 1 000 точки (включително и точките, предоставени на ИПФ), неговата заявка ще бъде редуцирана в съответствие с официално решение, така че да отговаря на изискванията.
- 9) Заявката за акции от СИБ не винаги може да бъде удовлетворена. Това може да стане, ако общото количество от заявени акции е по-малко от предложеното. В противен случай може да се вземе решение заявката да не бъде изпълнена. Инвестиционните точки от неудовлетворена заявка могат да бъдат използвани в по-късни кръгове за заявки на акции на други компании.
- 10) Заявки на акции (и предаване на инвестиционни бонове на ИПФ) могат да бъдат направени от всеки притежател на всеки приемателен пункт. Информация за текущите и крайните резултати на своята заявка обаче СИБ може да получи само от регистрационното бюро, което се занимава с неговата регистрация.

4.2. Постановление за емисия и употреба на инвестиционните бонове

Закон No. 92/1991 създаде условия за прехвърляне на имущество от държавата на частни лица и след споразумение между двете републики възложи на правителството на ЧСФР да регулира метода за емисия на инвестиционни бонове, различните видове бонове, тяхната цена, методите за упражняване правото на акции и метода за употреба на боновете. В свое постановление правителството даде следните отговори на горните въпроси:

4.2.1. Метод на емисия на бонове

Продажбата на бонови книжки се извършва същевременно с тяхната регистрация. Всяко лице може да закупи бонова книжка, ако е гражданин на Чехо-Словакия и е с постоянно местоживеене на територията на ЧСФР, и е навършил 18 години до деня на емисията на боновете, в резултат на което ще може да регистрира боновата книжка на свое име. По време на регистрацията боновите книжки се подпечатват, като по този начин се фиксира датата на издаване на инвестиционните бонове. Тази дата определя съответната емисия на бонове: боновете от тази емисия са валидни до 10 месеца от датата на издаване. Акции се продават срещу инвестиционни бонове от една емисия. Продажбата на акции на определени компании срещу инвестиционни бонове от определена емисия се определя като приватизационна вълна.

4.2.2. Видове инвестиционни бонове

Преди приемането на закона беше разгледана възможността за емисия на така наречените реституционни бонове. Чрез тях се създаваше възможност да се плаща компенсация в съответствие със закон No. 87/1991 — компенсационна (парична) реституция. Докато се подготвяше постановлението, работните групи достигнаха до заключение, че така определената парична компенсация ще бъде изплатена по друг метод — чрез акции от специално създадени инвестиционно-реституционни фондове. Следователно цялостната приватизация с бонове включва употребата само на един тип инвестиционни бонове.

4.2.3. Цена на боновете

Съществува разлика между цената на боновите книжки и цената на инвестиционните бонове.

Покупката на боновите книжки не е свързана с никакви права и задължения. Следователно боновите книжки могат да бъдат закупени и като сувенири. Трима от всеки четири чехо-словашки граждани са заплатили 1 035 крони за участие в приватизацията.

Придобивната цена на боновете беше установена на 1 000 крони. Специална бонова марка удостоверява факта на заплащане на цената. Марката се поставя върху боновата книжка върху регистрационната карта.

Регистрационната марка не представлява гербов налог. Приходите от продажбата на боновите марки ще постъпват в специална сметка във федералното министерство на финансите. Тази сметка ще бъде използвана за покриване на всички разходи, свързани с боновата приватизация. (Чистият приход от тази приватизация ще отиде в републиканските фондове и ще представлява национално имущество).

4.2.4. Методи за упражняване правото на закупуване на акции

Правителственото постановление въведе нова единица — инвестиционна точка. С

помощта на тази единица се определят пределите за закупуване на акции. Така цените на приватизационните акции ще бъдат дефинирани в инвестиционни точки. Покупателната способност на отделните инвестиционни бонове също се определя в инвестиционни точки. Всеки гражданин има право да използва своите бонове до максимума от 1 000 инвестиционни точки.

4.2.5. Методи на приложение на инвестиционните бонове

След като инвестиционните бонове са били регистрирани от техния собственик, те могат да бъдат използвани за закупуване на акции (в полза на собственика) от когото и да било. Заявката се извършва от СИБ и след това той научава дали неговата заявка е била удовлетворена или не.

Заявката се прави в приемателни пунктове, чиято роля изпълняват пощенските станции. Заявките се обработват централизирано. Централизиран е и контролът относно регистрацията на лицето, което е заявило акциите, както и дали заявката не надхвърля 1 000 инвестиционни точки.

Преди началото на първия приватизационен кръг се обявява така нареченият подготвителен кръг, на който СИБ има възможност да предостави своите инвестиционни точки на инвестиционно-приватизационни фондове. Тези инвестиционни точки се използват от фондовете за закупуване на акции. Закупените от приватизационните фондове акции срещу инвестиционни точки ще бъдат депозирани в негови активи и на базата на тях фондът ще емитира свои собствени акции. По този начин притежателите на инвестиционни бонове предоставят своите инвестиционни точки на ИПФ и след това ще получат негови акции.

4.2.6. Бонова книжка

Първите две страници на боновата книжка са регистрационните карти, отбелязани с I и II. Регистрационната карта I се изпраща за централна обработка, докато регистрационната карта II остава в боновата книжка. Централната обработка на лицата предотвратява възможността едно лице да заявява за себе си акции, използвайки едновременно повече от една книжка.

Всички страници на боновата книжка са с еднакъв номер. Датата на издаване на инвестиционните бонове от определена емисия не е напечатана нито върху регистрационната карта, нито върху коя да е от страниците на боновата книжка. Тя е написана на регистрационната марка. Благодарение на това е възможно използването на боновата книжка в няколко приватизационни вълни. Например, ако само някои от подготвените книжки бъдат продадени по време на първата приватизационна вълна, то останалите бонови книжки могат да бъдат използвани за следващата емисия на бонове. Поради това, че е трудно да се прецени предварително броят на лицата, които ще бъдат заинтересовани от боновите книжки, и поради големите разходи за отпечатване това минимизира общите разходи на боновата приватизация.

СИБ използва определените инвестиционни точки за закупуване на акции. Цената на акциите на отделна компания в даден приватизационен кръг се определя в инвестиционни точки. Всеки инвестиционен бон в боновата книжка е с определен сериен номер. Боновата книжка съдържа общо 14 инвестиционни бона обозначени от 01 до 14.

Инвестиционният бон е в три части А, В, С. Информацията върху всяка една част е

идентична. Всяка част на бона може да бъде характеризирана с три особености:

- а) изходящ номер на боновата книжка (един и същ върху всички страници на книгата);
- б) сериен номер на бона;
- в) информация за коя част става въпрос — А, В, С.

Срокът на валидност на боновете от една емисия е определен в рамките на 10 месеца от датата на издаване. Пълномощията, предоставени на министерството на финансите да продължи този срок, позволяват да се постигне гъвкавост в процеса на приватизационната вълна. Ако се получи забавяне в продажбата, това създава възможност за продаване на боновете от определена емисия след изтичане на 10 месечния срок.

Боновата книжка съдържа инвестиционни бонове с различни номинални стойности. Това позволява на СИБ да прави различни заявки. Общата сума от инвестиционни точки върху 14 бона е 11 000 точки, като СИБ има право да използва не повече от 1 000 по време на една приватизационна вълна. Тези 1 000 точки могат да бъдат използвани изцяло в рамките на един приватизационен кръг или пък постепенно в няколко кръга. Ако заявката надхвърля предела от 1 000 инвестиционни точки, то тя трябва да бъде намалена въз основа на официално решение.

Бяха създадени специални регистрационни пунктове, където гражданите да регистрират своите книжки. Гражданинът има право да избира мястото, където да се регистрира. Изборът е важен, тъй като само този пункт трябва да осигури информация за текущите и крайните резултати от продажбата на акции срещу инвестиционни бонове.

4.2.7. Цени и курсове на акциите

Понятието приватизационна вълна, което беше въведено по-рано, се определя от следните фактори:

- а) От страна на търсенето: емитирането на инвестиционни бонове от определена емисия (10 месечният срок, в рамките на който боновете са валидни, определя дадената емисия от бонове);
- б) От страна на предлагането: списък от компании, акциите на които (частично или цялостно) ще бъдат продадени срещу инвестиционни бонове от една емисия.

Регистрирането на инвестиционните бонове не може да започне, докато гражданите не узнаят поне приблизително количеството, което се предлага. Това изискване се удовлетворява, когато съществува списък от предприятия, които се преобразуват в акционерни компании и след това се приватизират с помощта на инвестиционни бонове от дадена емисия.

Продължителността на приватизационната вълна не се знае предварително. Нейното начало и край са във властта на федералното министерство на финансите, което при вземането на решения реагира гъвкаво на действителния курс на продажбите.

Продажбата на акции срещу инвестиционни бонове става чрез търг в различни приватизационни кръгове. Всеки кръг започва със съобщение за така наречения курс на акциите за всяка акционерна компания. Този курс определя косвено цената на акцията (в инвестиционни точки).

4.2.8. Участие на гражданите в приватизацията с бонове

Участието на гражданите може да бъде разделено на следните пет етапа:

- 1) покупка на бонова книжка;
- 2) регистрация на боновата книжка;
- 3) прехвърляне на точки на инвестиционния-приватизационен фонд по време на подготвителния кръг;

- 4) заявка на акции в отделни приватизационни кръгове;
- 5) размяна на удовлетворени заявки за акции на приватизирани акционерни компании;

Покупка на боновата книжка. Боновите книжки се продават във всички пощенски станции на ЧСФР. В пощенските станции могат да се закупят информационни брошури и бонова марка, срещу която се заплащат 1 000 крони. Преди началото на регистрацията на боновите книжки се публикува списъкът от акционерни компании, акциите на които се продават срещу инвестиционни бонове. Списъкът съдържа също така информация за осчетоводената стойност на имуществото на за всяка акционерна компания и частта от нейните акции, които ще бъдат приватизирани чрез боновия метод. Този списък е на разположение във всички пощенски станции и местни общински съвети. Там могат да бъдат открити и списъци на всички регистрационни и приемателни пунктове.

Регистрация на боновата книжка. Единствено собственикът на бонова книжка, който я е регистрирал, може да вземе участие в приватизационната вълна. Гражданинът трябва да попълни според инструкциите регистрационната карта I в своята бонова книжка и да препише цялата информация по регистрацията върху регистрационна карта II. Боновата книжка може да бъде регистрирана от нейния собственик, но регистрацията може да бъде извършена и от пълномощник. Упълномощаването трябва да бъде извършено в писмена форма и подписът на упълномощителя трябва да бъде нотариално заверен. Регистрацията на боновата книжка се извършва във всеки регистрационен пункт.

Самата регистрация се извършва от длъжностното лице в регистрационния пункт. Гражданинът удостоверява самоличността си пред длъжностното лице, което проверява съответствието на информацията върху регистрационната карта и върху неговия документ за самоличност. За да бъде извършена регистрацията, гражданинът трябва също да си купи бонова марка, която се залепва върху регистрационната карта II. Длъжностното лице я подпечатва с регистрационния печат. Регистрационната карта I също се подпечатва. И двете регистрационни карти трябва да съдържат датата на регистрацията, както и подписа на длъжностното лице. Регистрационната карта I остава при длъжностното лице, докато у гражданина се намира регистрационната карта II заедно с подпечатаната бонова марка. Регистрационната карта I се изпраща от регистрационния пункт за централна обработка, като се вписва в централния регистър на собствениците на инвестиционни бонове.

Прехвърляне и заявка на акции в инвестиционно-приватизационните фондове по време на предварителния кръг. Публикува се следната информация преди началото на процеса на заявка на акции:

- а) краен списък на приватизирани акционерни компании, който съдържа информация за количеството и номиналната стойност на акциите, с които компанията влиза в приватизацията. Всяка компания е маркирана с идентификационен номер на организацията (ИНО);

- б) списък от инвестиционно-приватизационни фондове, на които е възможно да се прехвърлят инвестиционните бонове. Всеки ИПФ също има свой ИНО.

Федералното министерство на финансите определя срок, по време на който е

възможно СИБ да предаде инвестиционните си точки на някой ИПФ. СИБ може да инвестира максимума от 1 000 инвестиционни точки в един ИПФ. Той може да раздели тези 1 000 инвестиционни точки между няколко ИПФ. Инвестиционните точки, предадени на ИПФ, не могат да бъдат използвани в последователни приватизационни кръгове за покупка на акции.

Заявка на акции по време на отделни приватизационни кръгове. Инвестиционните бонове се намират от 3 до 16 страница на боновата книжка. Всеки инвестиционен бон е със сериен номер (01—14). Стойността на всеки бон е изразена в инвестиционни точки. Инвестиционните бонове, които са емитирани на една и съща дата, могат да бъдат използвани по време на определена приватизационна вълна. Неизползвани бонове не могат да се прехвърлят за бъдещи приватизационни вълни.

Заявките за акции се попълват върху инвестиционните бонове от СИБ. СИБ не може да допълва, зачертава или изменя информация върху бона.

Цялата информация трябва да се попълни в предварителното очертани графи. Без да има значение нередността в книжката, всеки един от 14 инвестиционни бона може да бъде използван за заявка на акции. Заявки за акции във всеки приватизационен кръг могат да бъдат направени върху един или повече инвестиционни бонове. Ако СИБ направи грешка, той би могъл да използва другите бонове.

Всеки инвестиционен бон съдържа три части, обозначени с *A*, *B*, *C*. Идентификационният номер на компанията (ИНО) се попълва по един и същ начин върху един и същ ред на трите части. Този ИНО се попълва в определена графа. Предварително отпечатаното число до графата, обозначава броя инвестиционни точки, които СИБ възнамерява да инвестира в компанията. Тези предварително отпечатани числа са различни върху различните инвестиционни бонове. Това е и разликата в заявките, които могат да бъдат направени с бонове от 01 до 14.

Върху част *C* на инвестиционния бон СИБ посочва колко реда върху бона са били запълнени. Това гарантира, че редовете, които са били оставени празни, не ще бъдат запълнени от друго лице. Параграфи, които са оставени непопълнени, не трябва да се зачертават. Ако броят на запълнените редове върху инвестиционния бон е по-голям, отколкото е посочен в част *C*, то допълнителните редове няма да бъдат смятани за попълнени.

Всеки СИБ може да използва не повече от 1 000 инвестиционни точки. Той може да използва това количество наведнъж или постепенно в приватизационните кръгове. Ако чрез заявката си СИБ надхвърли това ограничение, заявката ще бъде намалена до допустимата граница.

4.3. Излишък в търсенето и предлагането на акции

Акциите на голям брой различни компании се предлагат по време на всеки приватизационен кръг. Нека да разгледаме две от тези компании и ги обозначим с *A* и *B*. Да предположим, че приватизационната вълна е достигнала третия кръг и че:

- акциите на *A* се предлагат при курс 20 акции за 100 точки;
- акциите на *B* се предлагат при курс 3 акции за 100 точки. Следователно акциите на *A* са много евтини (5 точки за една акция), а акциите на *B* са доста скъпи (33 1/3 точки за една акция).

Нека да предположим, че по времето на този трети кръг, 125 хил. акции на компанията

А и 63 хил. акции на компанията *B* се предлагат за продажба.

След като курсовете биват обявени, СИБ ще направят своите заявки. Върху инвестиционните си бонове те ще отбележат идентификационния номер на компанията, от която се интересуват. Някои граждани ще заявят акции от двете компании *A* и *B*. Нека предположим, че след обработката на всички заявки резултатите за тези две компании са както следва:

а) Компания *A*

Акциите на тази компания са били заявени в третия кръг от 1 200 СИБ, които са инвестирани по този начин общо 480 хил. точки (всеки СИБ е инвестирал средно 400 точки, т.е. $1200 \times 400 = 480\,000$). С тези 480 хил. точки са били заявени 96 хил. акции на компанията *A* (при курс 5 точки за акция).

Или от предлаганите 120 хил. акции, са били заявени само 96 хил. акции. Следователно офертата в този случай надхвърля търсенето. Обемът на излишъка в предлагането е

$$125\,000 - 96\,000 = 29\,000 \text{ акции.}$$

Резултатът от третия кръг за компанията *A* следователно е: 96 хил. акции на тази компания са били продадени в третия кръг, а останалите 29 хил. акции ще бъдат прехвърлени в следващия кръг и вероятно ще бъдат предложени на по-ниска цена, отколкото в третия кръг (например те могат да бъдат продадени при курс 25 акции за 100 инвестиционни точки, т.е. 4 точки за акция).

б) Компания *B*

Акциите на тази компания в третия кръг са били заявени от общо 12 500 СИБ, които са инвестирани 2 500 хил. инвестиционни точки. (Всеки СИБ е инвестирал средно 200 точки.) Заявени са 75 хил. акции на компанията *B* за 2,5 милиона точки (при курс от $33 \frac{1}{3}$ точки за една акция).

Следователно, в третия кръг при обща оферта от 63 000 акции, са били заявени в повече 12 000 акции. Получава се ситуация, при която заявките са повече от предлаганите акции. В случай на предлагане, надхвърлящо търсенето, заявките биха могли да бъдат удовлетворени. В обратната ситуация — на излишък в търсенето — това не е възможно. Заявките на СИБ, който желае да закупи в третия кръг акции от компанията *B*, нямат да бъдат удовлетворени. Всички заявки ще бъдат анулирани, като всички акции на *B*, предложени в този трети кръг, ще бъдат прехвърлени за четвъртия кръг. Всички инвестиционни точки, използвани в третия кръг за закупуването на акции от *B*, остават валидни, за да бъдат използвани в следващите приватизационни кръгове.

В следващия четвърти кръг всичките 63 000 акции на компанията *B* ще бъдат предложени на цена, която може да се очаква да бъде по-висока от тази в третия кръг. (Курсът в четвъртия кръг би могъл да бъде, например, 2 акции за 100 инвестиционни точки, като той съответства на 50 точки за 1 акция.)

Онези СИБ, които са заявили акции на компанията *B* в третия кръг, могат да използват отново точките от тази заявка. Точките, инвестирани в третия кръг в акции на компанията *B*, остават валидни и не се включват в границата от 1 000 инвестиционни точки.

В края на всеки приватизационен кръг федералното министерство на финансите обявява по удобен начин неудовлетворените заявки. На базата на тази информация всеки СИБ може да си направи сметка колко инвестиционни точки са му останали неизползвани за бъдещите приватизационни кръгове.

4.4. Централно коригиране на заявките

4.4.1. Заявки, надхвърлящи границата от 1 000 инвестиционни точки

СИБ има на разположение 1 000 инвестиционни точки по време на целия приватизационен процес. Тези 1 000 точки могат да бъдат изразходвани по няколко начина.

За да се изясни проблема, нека предположим, че в предварителния кръг СИБ е предал на ИПФ 100 инвестиционни точки и следователно притежава 900 инвестиционни точки, за да направи заявка на акции в приватизационните кръгове.

По-нататък нека приемем, че в първия кръг СИБ е успял да заяви акции за 600 инвестиционни точки. Това означава, че за втория кръг на него са му останали:

$$1\ 000 - 600 - 100 = 300 \text{ инвестиционни точки.}$$

Във втория приватизационен кръг той заявява нарочно или по погрешка акции за 500 точки по следния начин:

а) На 02.04.1992 година върху бон 10, акции за 400 инвестиционни точки и два дни по-късно, на 04.04.1992 година (по време на същия приватизационен кръг) същият СИБ заявява върху бон 9 акции за 100 инвестиционни точки;

б) Върху бон 10 СИБ е заявил:

б1) акции на компанията *A* върху първите два реда на обща стойност 200 инвестиционни точки;

б2) акции на компанията *B* върху следващите два реда също за 200 инвестиционни точки.

в) Върху бон 9 СИБ е направил заявка в повече за още 100 инвестиционни точки за акции на компанията *A*.

Тези две заявки не могат да бъдат изцяло удовлетворени, тъй като СИБ е надхвърлил границата от 1 000 инвестиционни точки. Тези две заявки вследствие на съответно официално решение ще бъдат намалени съгласно следните принципи:

1) Всички заявки на един и същ СИБ по време на съответния кръг се подреждат според датите, на които са постъпили;

2) Заявките, постъпили в един и същ ден, се подреждат в зависимост от серийният номер на бона, върху който са постъпили;

3) Когато има няколко заявки върху един и същ бон, то те се подреждат в зависимост от попълнените отгоре надолу редове;

4) Заявки на един СИБ, постъпили по времето на един приватизационен кръг, се зачертават от долу нагоре, докато се достигне границата от 1 000 инвестиционни точки;

В нашият пример това означава:

Предпочитание се дава на заявки върху бонове 10, тъй като те са постъпили по-рано, отколкото заявките върху бон 9. Изключвайки заявките върху бон 10, предпочитание се дава

на заявки за компанията А, вместо на компанията В, тъй като тези заявки се попълват на по-горни редове. В такъв случай заявката за компания В за 200 инвестиционни точки ще бъде намалена наполовина. СИБ в този пример ще се разглежда като заявил 200 инвестиционни точки от А и 100 инвестиционни точки от В.

Този ход на нещата не се променя от факта, че в случая на компанията А, СИБ може да се окаже в ситуация на повече заявки от предложени акции.

Така описаната процедура се нагласява частично в случай, когато заявката за В не може да се намали наполовина — например, когато акциите на компанията В се предлагат при курс 1 акция за 200 точки. В този случай се анулира цялата заявка и СИБ се счита, че е поръчал акции само на компанията А за 200 инвестиционни точки. Тогава СИБ ще участва в следващия приватизационен кръг с останалите 100 инвестиционни точки.

4.5. Инвестиционно-приватизационни фондове

4.5.1. Имущество на ИПФ, акционери на ИПФ и подялба на акциите между акционерите

ИПФ се създават като акционерно дружество. Държавата не образува сама инвестиционни фондове, а оставя тази инициатива на частния сектор. Основатели на ИПФ могат да бъдат и акционерни дружества, собственост на държавата, като тези основатели са по правило съществуващи държавни финансови институции. Не съществуват ограничения и за чуждестранния капитал да образува или да участва в инвестиционни фондове. Изискването е инвестиционните компании (компаниите, имащи право да образуват инвестиционни фондове) да имат капитал не по-малко от 1 милион крони (34 хил. долара). До края на 1991 година изискването за минимален капитал беше само от 100 хил. крони (3 400 долара).

Молби за разрешения за образуване на инвестиционни фондове в първата фаза на приватизацията се подаваха до ноември 1991 година. Процесът на тяхното одобряване вече е завършен и до 21 януари 1992 година в Чехия функционират 296 инвестиционни фонда, а в Словакия — 170 инвестиционни фонда. По закон инвестиционните приватизационни фондове са "затворени", което означава, че фондовете не могат да привличат нови капитали, след като е достигнат определен капитал (фондовете не могат да издават нови акции). Цената на акциите на фондовете се определя от търсенето и предлагането на вторичния пазар. Според сега действащите правила ценните книжа, които се търгуват на вторичния пазар не трябва да са повече от 5 процента от активите на фонда. Инвестиционните фондове трябва да държат най-малко 5 процента от своите активи в банка и в държавни облигации и не могат да притежават повече от 10 процента от акциите на компанията. Тези и други ограничения са насочени към разсейване на риска, като бъдещото законодателство вероятно не ще разреши повече от 40 процента от портфолиото на инвестиционния фонд да бъде ценни книжа на една компания. Защо бе решено фондовете да не бъдат "отворени"? На първо място поради липсата на реално функционираща фондова борса; на второ място поради ограничената ликвидност на фондовете, особено на чехо-словашките.

Цел на създателя на ИПФ е да стане администратор на имуществото на ИПФ. Имуществото на ИПФ са акции на различни компании, закупени срещу инвестиционни точки. Тези инвестиционни точки се предоставят от притежателите на инвестиционни бонове на ИПФ, който те са избрали. Основателят събира прехвърлените инвестиционни точки и ги

използва за закупуването на акции. Тези акции впоследствие ще бъдат прехвърлени в имущество на ИПФ. След това фондът издава свои акции, като те ще бъдат разпределени между онези СИБ, които са предали своите инвестиционни точки на съответния ИПФ.

Пример:

Нека разгледаме двама притежатели на инвестиционни бонове, *A* и *B*, който в предварителния кръг:

A прехвърля 200 инвестиционни точки,

B прехвърля 600 инвестиционни точки.

Следователно *B* е прехвърлил три пъти повече инвестиционни точки на ИПФ или съотношението на прехвърлените инвестиционни точки от двамата души е 1:3. То е идентично на съотношението, според което ще бъдат разпределени акциите на ИПФ.

Общият брой на прехвърлени точки е 800. Използвайки тези точки, основателят на ИПФ ще закупи акции.

Нека да предположим, че в края на приватизационния кръг за тези 800 точки са били закупени следните акции:

50 акции от 1 000 крони от компания *A*,

30 акции от 1 000 крони от компания *B* и

80 акции от 1 000 крони от компания *C*.

За 800-те точки са закупени:

$50 + 30 + 80 = 160$ акции от 1 000 крони в различни компании.

Така придобитите акции се прехвърлят на ИПФ. Номиналната стойност на имуществото на ИПФ е 160 хил. крони. ИПФ тогава ще издаде свои собствени акции за тази сума. Например, 16 акции от по 10 хил. крони. Тези 16 акции ще бъдат разпределени между *A* и *B*; *A* ще получи 4 акции, а *B* — 12 акции в ИПФ.

A и *B* следователно стават акционери в ИПФ, като тяхното общо участие в разпределението на акциите е в съотношение 1:3, т.е. съотношението, в което те са прехвърлили своите точки от съответната ИНО на ИПФ.

Ако някой друг СИБ също така прехвърли своите точки на същия ИПФ, то в нашия пример тогава ще настъпят две основни промени:

- а) количеството на точките, срещу които се закупуват акции, ще се увеличи и съответно резултатната стойност на ИПФ;
- б) съотношението, при което резултатните акции на ИПФ ще бъдат разпределени между *A* и *B* (и другите), също ще се промени.

4.6. Оценки и резултати на бейовата приватизация в Чехословакия

На 18 май 1992 година чехословашкото правителство публикува списъкът от 1 200 фирми, чийто акции ще бъдат продадени в поредица от търгове през следващите няколко месеца. След края на тази първа приватизационна вълна ще бъдат разпределени ценни книжа на компании на стойност от 270 милиарда крони (9,3 милиарда долара), като техни собственици ще станат милиони чехо-словашки граждани. Схемата на боновата приватизация, макар и доста критикувана, се ползва с широка подкрепа от страна на обществото. Дори в намиращата се в затруднено икономическо положение Словакия, където се очаква голяма безработица, 2,5 милиона души са закупили бонови книжки. Трудно би могло да се предположи, че политиката и дори евентуалното образуване на две напълно независими

държави ще спре реализирането на плана за създаване на най-разпръсната индивидуална акционерна собственост в света.

Какви са резултатите от голямата приватизация до момента? Според центъра за бонова приватизация и федералното правителство на финансите до средата на март 1992 година в Чехо-Словакия е приватизирано имущество на стойност 233,4 милиарда крони, като от него чрез федералното правителство на финансите — 12,4 милиарда, а чрез чешкото министерство на финансите — 147 милиарда крони и чрез словашкото министерство на финансите — 74 милиарда крони. Съществуват мнения "за" и "против" този пръв широкомащабен експеримент за трансформация на държавната собственост в страна, извършваща преход към пазарна икономика.

Мненията "за" са предимно в Чехо-Словакия. Вацлав Клаус, федералният министър на финансите, е човекът, чийто почерк носи цялостната икономическа реформа. Като привърженик на свободния пазар и разбиращ задачите на правителството в осигуряването на силна валута и овладяването на инфлацията, той разглежда бързата приватизацията като приоритетен момент на реформата. Според него и неговият икономически екип трансформацията на икономиката, както и на цялото общество, се свежда до приватизацията. В действителност всички мерки от икономическата програма на правителството са включени с едничката цел да поддържат процеса на създаване на здрав и бързо разрастващ се частен сектор, което от своя страна трябва да подобри икономическата ефективност, да доведе до финансова и управленска дисциплина, както и до реструктуриране. Смята се, че държавата не трябва да си поставя като приоритетна задача да максимизира приходите от приватизацията. Що се отнася до реструктурирането на икономиката, то трябва да бъде оставено на усмотрението на новите собственици.

Аргументите срещу боновата приватизация се основават преди всичко на липсата на реално функционираща пазарна икономика, което прави невъзможно определянето на производствените разходи и съответно реалната оценка на предприятията. Липсата на капиталов пазар и на достатъчна информация за купувачите на акции, които наддават на търговете, може да доведе до измами и спекула. Опасения съществуват и за функционирането на инвестиционните фондове, колко време ще продължи този експеримент (времето е важен икономически и политически фактор), относно разпръскването на собствеността и пасивната роля на дребните инвеститори. С други думи, прекалено усложнената чехословашка схема на бонова приватизация може да отиде в задънена улица по мнението на много западни икономисти.

Какви са проблемите и резултатите от боновата приватизация в Чехо-Словакия?

На първо място трябва да бъде посочена липсата на цялостна стратегия, както и на цялостна система от правила (а в същото време и съществуващите правила се сменят доста често).

Хилядите конкуриращи се проекти за приватизация завариха неподготвени органите, отговорни за приватизацията. Първоначално идеята беше за бърза, масова приватизация чрез боновия метод, като едва след нея започне реструктурирането и изработването на стратегии за ефективно развитие на фирмите. Очакванията бяха за прости приватизационни проекти, които да се оценяват бързо, като не се предполагаше, че в тези проекти ще преобладават директните продажби на местни предприемачи. На практика поради хилядите проекти министерствата на приватизацията повишиха изискванията по отношение качествата на

приватизационните проекти, като поставиха условия за конкуриращи се проекти. Оценката на проектите е централизирана, което от своя страна забави самия процес. Получи се ситуация, подобна на тази в Германия, където реструктурирането на фирмите предхождаше приватизирането им.

Правителството отстъпи на исканията на управите на фирмите и на тяхното лоби в парламента и в отделните министерства. Беше решено да се запазят части от активите на фирмите, които да не се включат в схемата. Посочените причини бяха, че това ще позволи по-лесно да се уговорят съвместни предприятия и да се мотивират работниците да участват при закупуването на акции. Частите, които подлежат на бонова приватизация са между 10-97 процента (3 процента са оставени за задоволяване на реституционни искове). От общо 1 200 фирми, средната част, която подлежи на бонова приватизация във всяка една от тях, е 50 процента. Съществува опасност обаче фирмите, които са приватизирани по-малко от 50 процента, трудно да променят своето поведение.

Друга група проблеми са неясните правила за достигане на равновесие между търсенето и предлагането през първата вълна на боновата приватизация. Необходима е по-детайлна информация как цените ще се променят при излишък в търсенето. Правилникът 383/91 очертава много широко схемата, а това не е достатъчно. Не е ясно кога и след колко кръга ще завърши първата приватизационна вълна. Необходим е критерий, спрямо който да се фиксира този финал. Друг проблем е изключването от кръга на предприятия, за които има излишък в търсенето. Според сегашните закони, ако цената на една акция надхвърли 1 000 инвестиционни точки, предприятието се изключва от първия кръг, тъй като собствениците на инвестиционни бонове нямат повече от 1 000 точки и няма да могат да придобият тези акции. На практика на приватизация чрез бонове ще бъдат предложени най-губещите предприятия, но съществуват и печеливши предприятия, за които интересът е повишен. Решение на проблема е разделянето на акциите.

Липсата на закон за инвестиционните асоциации и ценните книжа създава проблеми със защитата на дребния инвеститор от силните администратори на инвестиционно-приватизационните фондове. Тези фондове се оказва, че ще играят решаваща роля при приватизацията в Чехословакия. Някои от тези фондове проведоха настъпателна рекламна кампания, като обещаваха на хората големи печалби, ако им предоставят управлението на техните инвестиционни бонове. Най-известният от тези фондове е Харвардският инвестиционен фонд, който обеща, че ще заплати десет пъти повече от първоначалните 1 035 крони. Имайки предвид, че всяка бонова книжка съдържа покритие от 25-80 хил. крони, това беше съвсем реално предложение. Постепенно и други инвестиционни фондове предложиха гаранции, някои от които надхвърлиха чувствително предложенията на Харвардския фонд. Това засили чувствително интереса към боновата приватизация. Към края на февруари 1992 повече от 8,5 милиона от 11,5 милиона правоимащи да регистрират бонови книжки вече бяха участници в приватизацията. Процесът на регистрация трябваше да приключи през януари, но поради недостига на бонови книжки и поради факта, че списъкът на предприятията, подлежащи на приватизация не беше готов, той продължи до февруари. Големият брой регистрирани участници ще доведе до спадане стойността на активите за бонова книжка през следващите няколко години. Обещанията на някои фондове да изплатят на инвестиралите граждани след година 10—15 хил. крони могат да се окажат нереализирани. Поради банкрутирането на все повече и повече фирми, поради рецесията оценката на подлежащото на

приватизация имущество — 260 милиарда крони — ще се окаже твърде завишена. Трудно е да се правят прогнози, но инвестиционно-приватизационните фондове могат да се развият или като ефективни финансови институции-посредници, които постепенно ще създадат пазар на капитали, или да доведат до измами и закононарушения.

5. СХЕМИТЕ ЗА ГОЛЯМА ПРИВАТИЗАЦИЯ В ЧЕХО-СЛОВАКИЯ И ПОЛША

От източноевропейските страни Полша и Чехо-Словакия имат най-голям опит в реализиране на плановете за масова приватизация, които трябва да трансформират в кратки срокове голяма част от държавната собственост в частна. Радикално настроените правителства на двете страни не поставиха акцент на продажбата на предприятията като основен метод за приватизация, а избраха идеята за безвъзмездно разпределение на акции и дялове. Те осъзнаха, че липсата на капиталови пазари, на местни капитали и чуждестранни инвестиции, трудното оценяване на активите на държавните фирми ще отнемат десетилетия, докато бъде създаден жизнеспособен и преобладаващ частен сектор. С така избраният метод на безвъзмездно разпределение на акции и дялове правителствата свързаха приватизацията със създаването на капиталов пазар, като създадоха и поддръжка в своя полза сред голяма част от населението. В същото време, поставяйки приватизацията пред реструктурирането на икономиката, правителствата смятат, че промяната в поведението на фирмите е от първостепенно значение.

Въпреки общите принципи и идеи, заложили в двете програми, те се отличават по мащаб, цели и методи за разпределение на акции между населението. Мащабите на чехо-словашката приватизация са наистина внушителни — приватизация чрез боновия метод на 1 200 предприятия през първата вълна на приватизация до края на 1992 година и на още 1 500 предприятия — през втората вълна. При успех за кратко време Чехословакия ще се превърне в страна с най-големия частен сектор в Източна Европа и с една от най-големите индивидуални акционерни собственици в света. Полската програма е по-малко амбициозна, но в същото време изглежда, че подлежи на по-добър контрол и управление. В Полша бяха приватизирани 100 държавни предприятия, като техните акции са разпределени между ограничен брой фонда — 20 (в Чехо-Словакия броят на инвестиционно-приватизационните фондове е 466). Всеки приватизационен фонд притежава контролния пакет от акции на определен брой предприятия и ще бъде управляван от мениджърски фирми, в които участва чуждестранен партньор. Схемата на разпределението на акциите на една компания е както следва — 33 процента отиват в един приватизационен фонд, 27 процента се разпределят между няколко приватизационни фонда, 10 процента са безвъзмездните трансфери към работниците и 30 процента от акциите държавата запазва за себе си. След една година, през която ще бъдат предприети мерки на реструктуриране, между населението ще бъдат разпределени сертификати за участие във фондовете. Характерно за полската схема е, че ролята на предприятията и гражданите е твърде ограничена що се отнася до първата фаза. В полският вариант на масова приватизация отпада изискването за оценка на приватизираните предприятия, което изискване съществува при боновата приватизация. В същото време безвъзмездното прехвърляне премахва необходимостта от търгове и наддаване, което е характерно за Чехо-Словакия.

Двете схеми имат плюсове и минуси, като много от тях са все още скрити. Засега се смята, че слабостта на полската схема за безвъзмездно разпределение се състои в забавяне появата на частна собственост, докато в чешкия вариант е проблематичен контролът на собствениците върху мениджърите на новите акционерни компании.⁴

6. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Планът за масова приватизация в Чехо-Словакия е вече в ход и, макар че неговото прилагане не върви гладко по политически, организационни и други причини, първите резултати са налице. В много отношения те са окуражаващи, въпреки че реформата е още в началото си. Въпреки мненията, че голямата приватизацията сама по себе си без предварителна структурна реформа и без предварителна приватизация на мениджмънта (при което отново ключова роля трябва да играе държавата) не може да доведе до ефективен преход, експериментът в Чехо-Словакия продължава. За разлика от Чехо-Словакия в България все още не е започнало осъществяване на голямата приватизация. Българският закон дава съвсем общи рамки, което ще позволи да бъдат използвани много от познатите техники за приватизация. Опитът на ЧСФР при оценка на държавното имущество, при организацията на търговете и конкурсите, при провеждането на боновата приватизация (още повече, че българският закон също предвижда безвъзмездно разпределение на акции и дялове от Взаимния фонд, съдържащ 20 на сто от акциите и дяловете на приватизираните предприятия) би могъл да бъде полезен при подготовката на цялостната ни нормативна уредба и при реализирането на бъдещите ни приватизационни програми.

ПРИЛОЖЕНИЕ Голямата приватизация в Полша, Унгария, Чехо-Словакия и

България

	ПОЛША	УНГАРИЯ	ЧЕХОСЛОВАКИЯ	БЪЛГАРИЯ
Темпо на приватизация	3-5 г., 50% за 3 г.	50/60% за 5 г.	50% за 5 г.	25% за 3 г.
Основни методи на приватизация	безвъзмездно разпределение	продажби чрез борса, търгове и конкурси	безвъзмездно разпределение и продажби	продажби чрез търгове и конкурси
Разпределение на собствеността	39% към един приватизационен фонд 10% към работниците 27% към няколко приватизационни фондове	всеки потенциален купувач	40-80% чрез бонове 20% за чужденци 20% за местни дружества (включително работници)	всеки потенциален купувач

Отстъпки за персонала	да	10% от акциите на намалени цени при субсидиран кредит за изкупуване	не	20% от акциите на половин цена
Капиталова оценка	не е необходима	борса, търгове	търгове	търгове, външна оценка
Борса	да	да	да	не
Органи за приватизация	Министерство на собствеността	Агенция на държавна собственост	Министерство на администрация на национална собственост и приватизация	Агенция за приватизация

Таблица 1

Като база за съставяне на таблицата е използвана идеята на Estrin, Saul, Privatization in Central and Eastern Europe: What Lessons can be learnt for Western Experience, Center for Economic Performance, London School of Economics, Working Paper 99,1991.

¹Според чешкия министър на приватизацията Томаш Йешек, по този начин е било приватизирано б пъти повече имущество, отколкото чрез другите начини.

²Според МАНСП министерството е получило повече от 10 000 молби за финансово обезщетение на имуществото, което не може да бъде върнато, и е заплатило 8 милиона крони през 1991 година. До средата на март 1992 година изразходваните за тази цел средства са 14 милиона крони.

³Какви са резултатите от малката приватизация до момента? В различните източници се цитират различни данни. След първия публичен търг през януари 1991 година и според МАНСП през 1991 година бяха разпродадени 14 000 бизнес-единици, като държавата получи приходи в размер на 17 милиарда крони. През първите два месеца на 1992 година броят на единиците достигна 17 000, като продажната им цена на търговете стана 21 милиарда крони. Според Йан Мачашек до февруари 1992 година са били продадени 21 000 единици в Чешката република и повече от 8 000 единици в Словашката република, като приходите се оценяват от него на 350 милиона долара. В доклада си "Small Privatization in the CSFR" Майкъл Мейстрик и Дженмз Бъргър цитират цифрата 20 000 бизнес-единици (14 000 в Чешката република и около 7 000 единици в Словашката република) с общ приход - 25 милиарда крони (900 милиона долара) за 1991 година.

⁴ За сравнение на приватизационния процес в някои източноевропейски страни виж приложението.